

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

В. М. МАЗУР

Головною метою навчання у XXI столітті є розвиток кожної особистості як повноцінного учасника розбудови демократичного суспільства, забезпечення рівного доступу до якісної освіти усіх без винятку людей, незважаючи на расові, соціальні, психофізичні відмінності.

Провідним завданням державної соціальної політики у сфері інтеграції людей з інвалідністю у суспільство є надання їм освітніх послуг. Значення освіти для політики соціалізації людей з особливими потребами має два аспекти. По-перше, зайнятість – ключове питання успішної соціалізації, а освіта – шлях до забезпечення зайнятості. По-друге, освіта сама собою цінність, яка визначає соціальний статус, сприяє розвитку людського капіталу, покращенню економічного розвитку, розширенню можливостей особистості.

Система надання освітніх послуг людям з особливими потребами має базуватися на забезпеченні: охоплення всіх без винятку людей з особливими потребами якісною освітою на всіх рівнях; свободи вибору навчального закладу; рівних освітніх можливостей; повного доступу до всіх навчальних закладів; адаптації в освітньому просторі, формування адекватної самооцінки; корекції комунікаційних навиків, підвищення соціальної мобільності; оптимізації умов навчального простору; підвищенні комунікаційної культури; підготовки конкурентоспроможних спеціалістів.

В Україні ряд питань освіти людей з особливими потребами продовжують залишатися актуальними до сьогодні: адаптація до стану інвалідності на шляху соціалізації людей з особливими потребами; стан взаємодії із суспільством; неповна підготовленість педагогічних працівників; відсутність гнучкої системи диференційованої інклюзивної освіти; отримання доступу до участі у соціальній та економічній діяльності тощо.

Вища освіта для людини з особливими потребами є важливою ланкою в процесі її становлення як повноцінної особистості. Розуміння сутності та особливостей процесу соціалізації студентів з особливими освітніми потребами є проблемним питанням для багатьох представників освітнього простору ВНЗ [2].

На сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної науки прийнято вважати, що соціалізація – це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду через входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого – це процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом завдяки його активній діяльності, активному входженню в соціальне середовище [4].

Отже, існує потреба в дослідженні проблем соціалізації студентів з особливими освітніми потребами для своєчасного надання їм психолого-педагогічної допомоги та розроблення програм і технологій успішної їх соціалізації.

Процес соціалізації є предметом дослідження фахівців багатьох галузей наукового знання. Проблеми соціалізації молоді перебували в полі зору дослідників з початку ХХ ст. Серед учених, які суттєво вплинули на розвиток проблеми соціалізації, слід назвати Г. Тарда, Г. Гітінса, Г. Лебона, Е. Дюргейма та інших. Особливості розвитку особистості з інвалідністю залежно від нозологій захворювань розглядали Т. Богданова, В. Бочелюк, Е. Клопота, А. Литвак, Н. Паніна, Т. Скрипник, І. Соловйов, А. Щербак. В соціально-психологічному аспекті становлення людини з особливими потребами досліджувалось в працях Л. Божович, Б. Братусь, Л. Виготського, Б. Зейгарника, В. Мухіної, М. Раттера, П. Таланчука, В. Штерна. З позиції соціальної педагогіки це питання в різних аспектах вивчали Ю. Богінська, О. Глузман, М. Євтух, І. Іванова, А. Капська, Л. Міщик, Г. Овчаренко, П. Плотніков, С. Савченко, С. Харченко, С. Шашенко та ін. Але на сучасному етапі у сфері вищої школи особливості соціалізації студентів з особливими освітніми потребами у вітчизняній літературі ще не є повною мірою предметом спеціального дослідження і це є підставою для подальших досліджень в даній сфері.

Метою статті є визначення особливостей соціалізації студентів з особливими освітніми потребами як актуальної проблеми соціально-педагогічної діяльності вищого навчального закладу.

На сучасному етапі у сфері вищої освіти важливе місце серед актуальних соціально-педагогічних проблем займає соціалізація студентів з особливими освітніми потребами.

Необхідною умовою успішної соціалізації студента з особливими потребами є освоєння ним нових для нього особливостей і технологій процесів навчання у ВНЗ. Важливу роль відіграють підвищені соціальні ризики, котрі пов'язані із входженням молоді з особливими потребами в

освітній простір ВНЗ, негативними впливами оточення, обмеженістю ресурсів для побудови конструктивного діалогу та соціальної взаємодії з іншими студентами. Це створює суперечність між наявністю соціальних та освітніх обмежень у молоді з особливими потребами та нерозумінням об'єктивного характеру цих обмежень з боку членів колективу. Унаслідок чого в студентів з особливими потребами розвивається неспроможність адаптуватись до складних життєвих обставин [5, с. 12].

Період соціалізації та адаптації до освітньо-виховного процесу вищої школи може обумовити виникнення у студента певних соціально-психологічних проблем, котрі суттєво впливають на їх пізнавальну активність, соціалізацію та інтеграцію в освітнє середовище. Серед них: прогалини в знаннях, труднощі в сприйнятті навчального матеріалу в загальноприйнятому вигляді; знижена працездатність, підвищена стомлюваність; порушення концентрації уваги; підвищена вразливість до інфекційних захворювань; низька соціальна активність; низький рівень мотивації досягнення мети; почуття втрати майбутнього; низька самооцінка, підвищена тривожність, вразливість, емоційна нестійкість.

В умовах вищого навчального закладу у студентів з особливими освітніми потребами виникає можливість більше зрозуміти себе, розібратись у своїх почуттях, взаємостосунках з іншими людьми, суспільством. Саме в умовах вищого навчального закладу студент з особливими освітніми потребами повинен оволодіти комплексом соціальних функцій та ролей. У кожного студента з інвалідністю є певні психологічні особливості та фізичні обмеження, які ускладнюють процес навчання, соціалізації та соціальної адаптації. Тому для того, щоб забезпечити рівний доступ до закладів освіти, необхідно впровадження в навчальний процес спеціальних методів, нових педагогічних технологій, котрі б полегшували процес навчання:

- забезпечення особливого підходу до студентів з особливими освітніми потребами, врахування специфіки хвороби, психологічний стан, психологічні чи соціальні проблеми;
- темп викладання дисциплін має бути достатньо повільним, гнучким, пристосованим до потреб студентів;

- навчальне навантаження повинно регулюватись залежно від ступеня інвалідності;
- організація психолого-педагогічного та медичного супроводу впродовж усього періоду навчання з метою своєчасного надання комплексної допомоги, профілактики та корекції негативних проявів поведінки студента з особливими освітніми потребами.

Інклюзія студента з інвалідністю в інтегроване освітнє середовище вимагає досить тривалого періоду адаптації. Перш за все, їм потрібно:

- інтегруватися у навчальний процес з його режимом, формами навчання, системою контролю знань,
- ознайомитися зі структурою інституту, його традиціями,
- „вписатися” у життя факультету, у колектив студентської групи;
- пристосувати до ритму інститутського життя і навчання свій організм, підтримуючи його працездатність, розкрити свої здібності і таланти.

Навчання студентів з особливими освітніми потребами має ґрунтуватися на тому, що одночасно з дефектом існують психологічні тенденції протилежного напрямку, активізуються компенсаторні для подолання негативних психологічних наслідків захворювання. Тому знання індивідуальних особливостей студента з інвалідністю, на основі яких будується система включення його в нові види діяльності і нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації та соціалізації рівним і психологічно комфортним [6].

Процес адаптації є взаємозумовленим, тому не тільки студенти з особливими освітніми потребами повинні розвивати в собі якості соціалізованої особистості, активно включатись у життя групи, колективу, але й група повинна пройти шлях адаптації до особливих потреб сокурсників у навчанні, з розумінням сприймати їх становище, виявляти активну життєву позицію, включатись в інтеграційні процеси. Навчально-виховний процес повинен розглядати особистість як фокус системи соціально-педагогічного впливу, як початковий і кінцевий пункти багатогранного процесу соціалізації.

Процес соціальної адаптації студентів з особливими потребами до умов навчання у ВНЗ є складним та багатограним, зумовленим взаємодією психологічних, соціальних і біологічних чинників.

Соціалізація студентів з особливими потребами відбувається під впливом численної кількості зовнішніх та внутрішніх чинників та взаємозв'язків з середовищем через певні загальні та специфічні механізми набуття соціального досвіду, засвоєння соціальних цінностей, розвитку соціальних якостей, формування соціальної поведінки тощо. За таких обставин молодь з особливими потребами, потрапляючи до ВНЗ, потребує не тільки просторових умов і соціально-психологічного впливу, але й реабілітаційних та оздоровчих заходів. Найбільш ефективно вони реалізуються завдяки співпраці суб'єктів навчально-виховного процесу з соціальним оточенням у межах інклюзивного освітнього простору вищого навчального закладу. Відсутність такої взаємодії

молоді з особливими потребами у комплексній підтримці негативно впливає на ефективність соціально-педагогічної роботи.

Важливим чинником соціально-педагогічної роботи зі студентською молоддю з особливими потребами є створення у межах інклюзивного освітнього простору системи соціально-педагогічної підтримки студентів з інвалідністю за умови соціальної взаємодії з центрами реабілітації, органами охорони здоров'я та соціальної інфраструктури з надання оздоровчих і реабілітаційних послуг у процесі навчання. Педагогічна підтримка за кордоном визначається як допомога у складних життєвих обставинах з метою надання особистості навиків самостійності у вирішенні проблем, пізнання себе, формування умінь адекватно сприймати оточуючий світ [3]

Завдання соціально-педагогічної підтримки полягає не стільки у створенні для особи з інвалідністю комфортного життєвого простору, скільки у навчанні молоді стратегіям подолання труднощів у певній проблемній ситуації, озброєнні можливими способами вирішення життєвих негараздів.

Організація соціально-педагогічної підтримки студентів з інвалідністю можлива при дотриманні низки вимог, серед яких: готовність педагогічного колективу до здійснення такої підтримки; конфіденційність та довірливі стосунки між викладачами та студентами; створення ситуації успіху та віра у можливості студента з боку оточення; надання оцінки не особистості, а її діям, знанням; допомога кожному студенту в пошуку його власного „Я”, у становленні особистості; ознайомлення з видами діяльності особливо значимими для студента, надання можливості самореалізації через них; спрямування процесу викладання на прищеплення навичок самоосвіти тощо [1, с. 141].

Велике значення для успішного входження в студентський колектив має позитивна мотивація студента з обмеженими можливостями до навчання, його особистісні цілі здобуття освіти та професії. Доброзичливе і відповідальне ставлення з боку педагогів, а також психолога, соціального педагога, реабілітолога, медичних працівників, може значно полегшити та прискорити цей процес.

Соціалізація студентів з особливими освітніми потребами є актуальним питанням сьогодення. Становлення студентів з інвалідністю має свої особливості, тому ефективність цього процесу залежить від організації певних умов соціально-педагогічної діяльності ВНЗ. Однією із важливих складових соціалізації студентів з особливими потребами є процес засвоєння певних соціальних ролей, що відбувається в процесі адаптації та інтеграції в освітній простір вищої школи. Соціальна адаптація студентів з особливими потребами до навчально-виховного процесу у ВНЗ буде відбуватися більш результативно за умов включення студентів-інвалідів у активне студентське життя; розширення їх соціальних контактів та інтеграції у колектив ровесників; створення і функціонування студентських соціальних служб; адаптації робочих навчальних програм до освіти цієї категорії студентів; соціально-педагогічної підтримки студентів з особливими потребами

Список використаних джерел:

1. Богинская Ю. В. Социально-педагогическая поддержка студентов с ограниченными возможностями в высших учебных заведениях: теория и практика: [монография] / Юлия Валериевна Богинская. – Ялта: РИО РВУЗ „КГУ”, 2012. – 384 с
2. Витвицкая С.С. Основы педагогики высшей школы: [метод. пособ. для студентов магистратуры]. – К.: Центр научной литературы, 2003. – 316 с.
3. Валстром К. Идеи и технологии педагогической поддержки в образовании США, Великобритании, Голландии / К. Валстром, П. Звал, К. Мак Лафлин, П. Понте, Д. Романо // Материалы Всероссийской конференции Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании / под ред. О. С. Газмана. – М., 1996. – С. 57-76.
4. Соціальна робота: технологічний аспект / За заг. ред. А.Й.Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
5. Хорошайло О. С. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями: автореф. ... дис. канд. пед. наук. 13.00.07 „Теорія та методика виховання” / О. С. Хорошайло. – Луганськ, 2008. – 20 с.
6. Штифурак, В. С. Адаптація студентів-першокурсників в умовах вищого навчального закладу: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Штифурак В. С. – Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1998. – 202 с.